తర్కసంగ్రహము

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము
1951

కీర్తిశేషులైన రావుబహద్దూరు

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి

గ్రంథములు

ప్రహసనములు

మొదటి సంపుటము.

1 అపూర్వబ్రహ్మచర్యప్రహసనం
2 విచిత్రవివాహ ప్రహసనము
3 మహాబధిర ప్రహసనము
4 పునర్మరణ ప్రహసనము
5 బలాత్కారగానవినోదప్రహస॥
6 కలహప్రియా ప్రహసనము
7 మహామహోపాధ్యాయప్రహస॥
8 యోగనిద్రా ప్రహసనము
9 మహావంచక ప్రహసనము
10 అనహాయశూర ప్రహసనము
11 కలిపురుషశనైశ్చర విలాసము
12 వేశ్యాప్రియా ప్రహసనము
13 కౌతుకవర్ధని
14 వినోదతరంగిణి
15 హాస్యసంజీవి మొదటి భాగము
16 ,, రెండవ భాగము
17 ,, మూడవభాగము

నాటకములు

రెండవ సంపుటము.

1 బ్రాహ్మవివాహము
2 వ్యవహార ధర్మబోధిని
3 తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ (మూషికాసుర విజయం)

రెండవ సంపుటము.

4 మహారణ్య పురాధిపత్యము
5 ప్రహ్లాద నాటకము
6 సత్యహరిశ్చంద్ర నాటకము
7 దక్షిణ గోగ్రహణము
8 వివేక దీపిక

భాషాంతరీకృత నాటకములు

మూడవ సంపుటము.

1 చమత్కార రత్నావళి
2 రాగమంజరి
3 కళ్యాణకల్పవల్లి
4 అభిజ్ఞాన శాకుంతలము
5 రత్నావళి
6 మాళవికాగ్నిమిత్రము
7 ప్రబోధచంద్రోదయము
8 వినీసువర్తక చరిత్ర

వచన ప్రబంధములు

పద్యకావ్యములు

నాల్గవ సంపుటము.

1 సత్యరాజాపూర్వదేశ యాత్రలు మొదటి భా॥
2 ,, రెండవ భా॥
3 రాజశేఖర చరిత్రము
4 శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచనం నైషధ

తర్క సంగ్రహము

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము

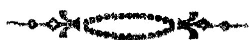
రాజమహేంద్రవరము

1951

[వెల రు 0—4—0

తర్క సంగ్రహము

తర్కసంగ్రహము

క. శ్రీకళ్యాణగుణానీ
కాకరుఁడును సర్వసజ్ఞ ♦ నార్తిహరుండున్,
శ్రీకరుఁడును నగు దేవునిఁ
బ్రాకటతాత్పర్యయుక్తి ♦ భజియింతు మదిన్.

౧. — ద్రవ్యము, గుణము, కర్మము, సామాన్యము, విశేషము, సమవాయము, అభావము, అని పదార్థము లేడు.

౨. — పృథివి, అప్పు (నీరు,) తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశము, కాలము, దిక్కు, ఆత్మ, మనస్సు, అని ద్రవ్యములు తొమ్మిది.

౩. — రూపము, రసము, గంధము, స్పర్శము, సంఖ్య, పరిమాణము, ప్రథక్త్వము (వేఱుపాటు,) సంయోగము, విభాగము, పరత్వము (దూరత్వము,) అపరత్వము, (సామీప్యము,) గురుత్వము, ద్రవత్వము, స్నేహము, శబ్దము, బుద్ధి, సుఖము, దుఃఖము, ఇచ్ఛ, ద్వేషము, ప్రయత్నము, ధర్మము, అధర్మము, సంస్కారము. అని గుణము లిరువది నాలుగు.

౪. — ఉత్క్షేపణము (ఎగజిమ్ముట,) అవక్షేపణము (దిగఁద్రోయుట,) కుంచనము (ముడుచుట,) ప్రసారము (చాఁచుట,) గమనము (నడక,) అని కర్మము లయిదు.

౫. — పరము, అపరము, అని సామాన్యము ద్వివిధము.

౬. — నిత్యద్రవ్యములయం దుండు విశేషము లనంతములు.

౭. — సమవాయ మేకవిధము.

౮. — ప్రాగభావము (పూర్వమున లేకుండుట,) ప్రధ్వంసాభావము (నశించుటచే లేకుండుట,) అత్యంతాభావము (అసలే లేకుండుట,) అన్యోన్యాభావము, అని యభావము చతుర్విధము.

౯. — ద్రవ్యములలో గంధముకలది పృథివి. అది నిత్య, అనిత్య, అనిద్వివిధము. పరమాణురూపమయినదినిత్య; కార్యరూపమయినది యనిత్య. శరీర, ఇంద్రియ, విషయ, భేదములవలన ననిత్య మరలఁ ద్రివిధము. మనుష్యులు మొదలగువారిది శరీరము; నాసాగ్రవర్తియయి, గంధగ్రాహక మయిన ఘ్రాణ మింద్రియము; మృత్పాషాణాదికము విషయము.

౧౦. — శీతస్పర్శముగలది యప్పు (జలము.) అది నిత్య, అనిత్య, అని ద్వివిధము. పరమాణురూప మయినది నిత్య; కార్యరూప మయినది యనిత్య. శరీరము, ఇంద్రియము, విషయము, అను భేదములవలన ననిత్య మరలఁ ద్రివిధము. శరీరము వరుణలోకమునం దుండును; జిహ్వాగ్రవర్తియయి, రసగ్రాహక మయిన రసన యింద్రియము; నదీ సముద్రాదికము విషయము.

౧౧. — ఉష్ణస్పర్శముగలది తేజస్సు. అది నిత్యము, అనిత్యము, అని ద్వివిధము. నిత్యము పరమాణురూప మయినది; అనిత్యము కార్యరూప మయినది. శరీరము, ఇంద్రియము, విషయము, అను భేదములవలన ననిత్యము త్రివిధము. శరీర మాదిత్యలోకమునం దుండును; కృష్ణతారాగ్రవర్తియయి, రూపగ్రాహక మయిన చక్షు రింద్రియము; భౌమము, దివ్యము, ఔదర్యము, ఆకరజము, అను భేదములవలన విషయము చతుర్విధము. వహ్న్యాదికము భౌమము, విద్యు (మెఱుపు) దాదికము దివ్యము, తిన్న దానిని జీర్ణముచేయుటకు హేతు

వయి యుదరమునం దుండునది యాదర్శము; సువర్ణాదిక మాకరజము.

౧౨. — రూపరహిత మయి స్పర్శముకలది వాయువు. అది నిత్యము, అనిత్యము, అని ద్వివిధము. పరమాణురూప మయినది నిత్యము; కార్యరూప మయిన దనిత్యము. శరీరము, ఇంద్రియము, విషయము, అనుభేదములవలన ననిత్యము త్రివిధము. శరీరము వాయులోకమునం దుండును; సర్వశరీరవర్తి యయి, స్పర్శగ్రాహక మైనత్వక్కు ఇంద్రియము; వృక్షాదికంపనహేతువు విషయము.

౧౩. — శరీరములోపల సంచరించువాయువు ప్రాణము; అది యొక్కటియే యయినను, ఉపాధిభేదములవలనం బ్రాణాపానాది సంజ్ఞలను బొందుచున్నది. [ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమానము. అను పంచవాయువులును పంచప్రాణము లనంబడును.]

౧౪. — శబ్దగుణము కలది యాకాశము, అదియొక్కటి యయి, అంతటను వ్యాపించి నిత్య మయి యుండును.

౧౫. — అతీతము (భూతము) మొదలయిన వ్యవహారమునకు హేతు వయినది కాలము. అది యేక మయి సర్వవ్యాప్త మయి, నిత్య మయి యుండును (భూతము, భవిష్యత్తు, వర్తమానము, ఇవి యతీతము మొదలయినవి.)

౧౬. — తూర్పు మొదలయినవ్యవహారమునకు యోగ్య మయినది దిక్కు. అది యేకమయి, సర్వవ్యాప్తమయి, నిత్యమయి యుండును, (తూర్పు, పడమర, ఉత్తరము, దక్షిణము, ఇవి తూర్పు మొదలయినవి.)

౧౭. — జ్ఞానాధికరణ (ఆధార) మయిన దాత్మ, అది పరమాత్మ, జీవాత్మ, అని ద్వివిధము. అం దీశ్వరుఁడును సర్వజ్ఞుఁడు నయినపర

మాత్మ యొక్కటియే; జీవాత్మ ప్రతిశరీరమునందును భిన్నమయి యుండును; అది సర్వత్ర వ్యాపించి నిత్యమయి యుండును.

౧౮. — సుఖదుఃఖాదులను బొందుటకు సాధన మైనయింద్రియము మనస్సు. అది ప్రత్యాత్మయందు నుండుటచేత ననంత మయి పరమాణురూపమై నిత్యమై యుండును.

౧౯. — చక్షు (కన్ను) ర్మాత్రముచే గ్రహింపఁ దగినగుణము రూపము. అది శుక్లము, నీలము, పీతము, రక్తము, హరితము (ఆకుపచ్చ), కపిశము (కోతివన్నె), చిత్రము, అనుభేదములవలన సప్తవిధము. అది పృథివియందును, జలమునందును తేజస్సునందును, ఉండును. వానిలోఁ బృథివి యందు సప్తవిధములు నుండును; జలము నం దభాస్వరశుక్ల మయి యుండును; తేజస్సునందు భాస్వరశుక్ల మయి యుండును.

౨౦. — రసన (నాలుక) చే గ్రహింపఁ దగినగుణము రసము. అది మధురము, ఆమ్లము (పులుసు), లవణము, కటువు (కారము), కషాయము (ఒగరు), తిక్తము (చేదు), అనుభేదములవలన షడ్విధము. అది భూమియందును, జలమునందును, ఉండును. అందు భూమియందు షడ్విధము; జలమునందు మధురముమాత్రము.

౨౧. — ఘ్రాణము (ముక్కు) చే గ్రహింప, దగినగుణము గంధము. అది సురభి (పరిమళము), అసురభి (కంపు), అని ద్వివిధము. అది పృథివియందుమాత్ర ముండును.

౨౨. — త్వగింద్రియమాత్రముచే గ్రహింపఁ దగినగుణము స్పర్శము. అది శీతము, ఉష్ణము, అనుష్ణాశీతము, అనుభేదమువలనఁ త్రివిధము. అది పృథివియందును, అప్పునందును, తేజస్సునందును,

వాయువునందును, అందు శీతము జలమునందును, ఉష్ణము తేజస్సునందును, అనుష్ణాశీతము పృథివీవాయువుల యందును నుండును.

౨౩. — పృథివియందు పాకజనిత మైన రూపాదిచతుష్టయము (రూప, రస, గంధ, స్పర్శములు) అనిత్యము. ఇతరస్థలములయందపాకజనిత మయినది నిత్యానిత్యభేదమును గలిగి యుండును. నిత్యగత మైనది నిత్యము; అనిత్యగత మైన దనిత్యము.

౨౪. — ఏకాదివ్యవహారహేతువయినది సంఖ్య. అది తొమ్మిది ద్రవ్యములయందుండి, యేకత్వము మొదలు పరార్థమువఱకు నుండును. ఏకత్వము నిత్యమును, అనిత్యమును అయి యుండును. నిత్యగత మయినది నిత్యము; అనిత్యగత మయినది యనిత్యము. ద్విత్వాదిక మంతట నిత్యము.

౨౫. — మానవ్యవహార కారణ మయినది పరిమాణము. అది తొమ్మిదిద్రవ్యములయందు నుండును. అది, అణువు, మహత్తు, దీర్ఘము, హ్రస్వము, అని చతుర్విధము.

౨౬. — పృథగ్వ్యవహారకారము పృథక్త్వము. అది సర్వద్రవ్యములయందు నుండును.

౨౭. — సంయుక్తవ్యవహారమునకు హేతు వయినది సంయోగము. అది సర్వద్రవ్యములయందు నుండును.

౨౮. — సంయోగనాశకగుణము విభాగము. అది సర్వద్రవ్యములయందు నుండును.

౨౯. — పరాపరవ్యవహారాసాధారణకారణము పరాపరత్వము. అది పృథివ్యాదిచతుష్టయమునందును, మనస్సునందును, ఉండును. అది దిక్కృతము, కాలకృతము, అని ద్వివిధము. దిక్కృత మయిన పరత్వము దూరస్థ మయిన వస్తువునం దుండును; దిక్కృత మయిన

యపరత్వము సన్నిహితవస్తువునం దుండును. కాలకృత మయిన పరత్వము జ్యేష్ఠవస్తువునం దుండును; కాలకృత మయిన యపరత్వము కనిష్ఠవస్తువునం దుండును.

౩౦.—ఆద్యపతనమున కసమవాయికారణ మయినది గురుత్వము. అది పృథివీజలములయం దుండును.

౩౧.—ఆద్యస్యందనము (కాఱుట) న కసమవాయికారణ మయినది ద్రవత్వము. అది పృథివీజలతేజస్సులయం దుండును. అది సాంసిద్ధికము, నైమిత్తికము, అని ద్వివిధము. సాంసిద్ధికము జలమునం దుండును. నైమిత్తికము పృథివీతేజస్సులయం దుండును. పృథివీసంబంధు లయిన ఘృతాదులయందు ద్రవత్వ మగ్నిసంయోగజము; తేజస్సంబంధు లైన బంగారము మొదలైనవాని యందును ద్రవత్వ మగ్నిసంయోగజము.

౩౨.—చూర్ణాదులు ముద్ద యగుటకు హేతు వయిన గుణము స్నేహము. అది జలమునందుమాత్ర ముండును.

౩౩.—శ్రోత్రము (చెవి) చేత గ్రహింపఁ దగిన గుణము శబ్దము. అది యాకాశమునందు మాత్ర ముండును. అది ధ్వన్యాత్మకము, వర్ణాత్మకము, అని ద్వివిధము. ధ్వన్యాత్మకము భేర్యాదులయం దుండును; వర్ణాత్మకము సంస్కృతభాషాదిరూప మయినది.

౩౪.—సర్వవ్యవహార హేతు వైన జ్ఞానము బుద్ధి. అది స్మృతి, అనుభవము, అని ద్వివిధము. సంస్కారమాత్రజన్య మయిన జ్ఞానము స్మృతి; తద్భిన్న మయిన జ్ఞాన మనుభవము. యథార్థము, అయథార్థము అని యనుభవజ్ఞానము ద్వివిధము. ఆయాగుణములు కలదానియం దాప్రకార మయిన (ఆయాగుణములు కలవనెడి) యనుభవము యథార్థము—రజతమునందు రజతజ్ఞానము యథార్థము; ఇదియే

ప్రమ యనఁబడును. ఆ యీగుణములు లేనిదానియం దాప్రకార కమయిన (ఆ యీగుణములు కలవనెడి) జ్ఞాన మయథార్థము—శుక్తి యందు రజతజ్ఞాన మయథార్థము; ఇదియే భ్రమ యనఁబడును.

౩౪.—ప్రత్యక్షము, అనుమితి, ఉపమితి, శాబ్దము, అను భేద ములవలన యథార్థానుభవము చతుర్విధము. ప్రత్యక్షము, అనుమా నము, ఉపమానము, శబ్దము, అను భేదములవలనఁ దత్కరణము సహితము చతుర్విధము.

౩౫.—వ్యాపారవంతమైన యసాధారణకారణము కరణము. అనన్యథాసిద్ధకార్య నియతపూర్వవృత్తి కారణము; ప్రాగభావప్రతి యోగి కార్యము.

౩౬.—సమవాయి, అసమవాయి, నిమిత్తము, అనుభేదముల వలన కారణము త్రివిధము. పటమునకు తంతువులవలెను, స్వగత రూపాదులకు పటము (బట్ట) వలెను, దేనినుండి సమవేత (విడువని సంబంధముగల) కార్యము పుట్టునో యది సమవాయి కారణము. పటమునకు తంతు (దారముల) సంయోగమువలెను, పటగతరూపము నకు తంతురూపమువలెను, కార్యముతోఁగాని కారణముతోఁగాని యేకార్థమునందు సమవేతమైన కారణ మసమవాయికారణము; పట మునకు కుంచెవలెను, మగ్గమువలెను, తదుభయభిన్నమైన కారణము నిమిత్తకారణము. ఈ త్రివిధకారణములలో నసాధారణమైన కారణ మేదో యదియే కరణము.

౩౭.—అందుఁ బ్రత్యక్షజ్ఞానకరణము ప్రత్యక్షము. ఇంద్రియార్థ సన్నికర్షజన్యమైన జ్ఞానము ప్రత్యక్షము. అది నిర్వికల్పము, సవికల్పము, అని ద్వివిధము. ఇది యేదోయొకటి యనునట్లు నిష్ప్రకారకమైన

జ్ఞానము నిర్వికల్పము; ఇతఁడు డిత్థుఁడు, ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు, ఇది నలుపు, అనునట్లు సప్రకారకమైన జ్ఞానము సవికల్పము.

౩౯.—సంయోగము, సంయుక్తసమవాయము, సంయుక్తసమవేత సమవాయము, సమవాయము, సమవేతసమవాయము, విశేషణ విశేష్యభావము, అని ప్రత్యక్షజ్ఞానహేతు వయిన యింద్రియార్థసన్ని కర్షము షడ్విధము. కంటికి ఘటము ప్రత్యక్ష మయినప్పుడు సంయోగ సన్నికర్షము; చక్షుస్సంయుక్తమైన ఘటమునందు రూపముయొక్క సమవాయమువలన ఘటరూప ప్రత్యక్షమునందు సంయుక్తసమవాయ సన్నికర్షము; చక్షుస్సంయుక్తమైన ఘటమునందు సమవేత మయిన రూపము రూపత్వమునకు సమవాయ మగుటవలన రూపత్వ సామాన్య ప్రత్యక్షమునందు సంయుక్తసమవేత సమవాయ సన్నికర్షము; కర్ణరంధ్రమునం దుండెడియాకాశముయొక్క శ్రోత్రత్వము వలనను, శబ్దముయొక్క యాకాశగుణత్వమువలనను, గుణిగుణముల యొక్క సమవాయమువలనను శ్రోత్రమునకు శబ్దసాక్షాత్కార మయినప్పుడు సమవాయసన్నికర్షము; శ్రోత్రసమవేతమైన శబ్దము నందు శబ్దత్వముయొక్క సమవాయమువలన, శబ్దత్వసాక్షాత్కారము నందు సమవేత సమవాయసన్నికర్షము; భూతలము ఘటాభావమును గల దనుచో చక్షుస్సంయుక్తమైన భూతలమునందు ఘటాభావము యొక్క విశేషణత్వమువలన, అభావప్రత్యక్షమునందు విశేషణవిశేష్య భావసన్నికర్షము. ఈసన్నికర్షములవలనఁ గలిగినజ్ఞానము ప్రత్యక్షము. దీని కింద్రియము కరణము కాఁబట్టి యింద్రియము ప్రత్యక్షప్రమాణ మనుట సిద్ధము.

౪౦.—అనుమితియొక్క కరణ మనుమానము. పరామర్శజన్య మైన జ్ఞాన మనుమితి. వ్యాప్తివిశిష్ట పక్షధర్మతాజ్ఞానము పరా

మర్శము—ఎట్లనఁగా, ఆపర్వతము వహ్నివ్యాప్యమైన ధూమమును కలది యనుజ్ఞానము పరామర్శము; దానివలనఁ గలిగిన పర్వతము వహ్నిమంత మనుజ్ఞాన మనుమితి: ఎక్కడ ధూమ ముండునో యక్కడ వహ్ని యుండు నను సాహచర్య నియమము వ్యాప్తి వ్యాప్యముయొక్క పర్వతాదివృత్తిత్వము పక్షధర్మత.

౪౧—స్వార్థము, పరార్థము, అని యనుమానము ద్వివిధము. స్వానుమితి హేతువు స్వార్థము-ఎట్లనఁగా, తానే పలుమాఱు చూచుట చేత వంటయిల్లు మొదలైనవాని యం దెక్కడధూమ ముండునో యక్కడ నగ్ని యుండు నని వ్యాప్తిని గ్రహించి, పర్వతసమీపము నకుఁ బోయినవాఁ డయి పర్వతమునందలి పొగను జూచి దానియం దగ్ని యుండునా యనిసందేహపడి, ఎచ్చటధూమముండునో యచ్చట నగ్నియుండు నన్నవ్యాప్తిని స్మరణకుఁ దెచ్చుకొనుచున్నాఁడు; తదనంతరము పర్వతము వహ్నివ్యాప్యధూమవంత మని జ్ఞానము కలుగుచున్నది; దీనినే లింగపరామర్శ మందురు; అందువలనఁ బర్వతము వహ్నిమంత మనెడు యనుమితి పుట్టుచున్నది; అది స్వార్థానుమానము ధూమమువలన నగ్నిని దానే యనుమానించి, పరులకు బోధించుట కొఱకుఁ బంచావయవ మైనవాక్యమును బ్రయోగించినప్పు డది పరార్థానుమాన మగును—ఎట్లనఁగా,

(౧) పర్వతము వహ్నిమంతము;

(౨) ధూమవత్త్వమువలన;

(3) మహానసము (వంటయిల్లు) వలెనే యేది ధూమవంతమో యది యగ్ని మంతము;

(౪) ఇదియు నాలాగునన్నే;

(౫) కాఁబట్టి యిది (పర్వతము) యటువంటిదే (వహ్ని మంతము).

ఈవాక్యముచేఁ బ్రతిపాదిత మయినలింగమువలన రెండవదియు నగ్నిని ప్రతిపాదించుచున్నది.

౪౨. — ప్రతిజ్ఞ, హేతువు, ఉదాహరణము, ఉపనయము, నిగమనము, అనునయిదును నవయవములు. (౧) "పర్వతము వహ్ని మంత" మనునది ప్రతిజ్ఞ: (౨) "ధూమవత్త్వము వలన" ననునది హేతువు; (౩) "మహానసమువలెనే యేది ధూమ వంతమో యది యగ్నిమంత" మనునది యుదాహరణము; (౪) "ఇదియు నాలాగు ననే" యనునది యుపనయము; (౫) "కాఁబట్టి యిది యటువంటిదే" యనునది నిగమనము.

౪౩. — స్వార్థానుమితి యందును పరార్థానుమితియందును లింగ పరామర్శమే కరణము; కాఁబట్టి లింగపరామర్శ మనుమానము.

౪౪. — అన్వయవ్యతిరేకి, కేవలాన్వయి, కేవలవ్యతిరేకి, అని లింగము త్రివిధము. వహ్ని (నిప్పు) ని సాధింపఁ దగినప్పుడు ధూమ వత్త్వము (పొగ గలిగి యుండుట) వలెనే, అన్వయముచేతను వ్యతిరేకముచేతను వ్యాప్తికలది యన్వయవ్యతిరేకి—మహానసము వలెనె యెచ్చట ధూమ ముండునో యచ్చట నగ్ని యుండు ననుచోటనన్వయ వ్యాప్తి; మహాహ్రదమువలెనే యెచ్చట నగ్ని లేదో యచ్చట ధూమ మును లేదనుచోట వ్యతిరేకవ్యాప్తి, అన్వయమాత్రవ్యాప్తిని గలది కేవలాన్వయి; ఎట్లనఁగా, పటమువలెనే ప్రమేయత్వము (తెలిసికోఁ దగుట) వలన ఘటము పేరు పెట్టఁ దగిన దనుచోట, సర్వమునకును ప్రమేయత్వమును నభిధేయత్వమును (పేరు పెట్టఁ దగుట) నుండుట

వలన ప్రమేయత్వాభిధేయత్వములకు వ్యతిరేకవ్యాప్తి లేదు. వ్యతిరేకమాత్రవ్యాప్తిని గలది కేవల వ్యతిరేకి; ఎట్లనఁగా,

(౧) పృథివి యితరములకంటె భిన్నమగునది;

(౨) గంధవత్త్వము (వాసనను గలిగి యుండుట) వలన;

(౩) ఏది యితరములకంటె భిన్నము కాదో యది జలము వలెనే గంధవత్తు (గంధము కలది) కాదు;

(౪) ఇది (పృథివి) యాలాగున (గంధము లేనిదిగా) లేదు;

(౫) కాఁబట్టి యిది వాని (ఇతరముల) వంటిది కాదు.

గంధవత్త్వము పృథివీమాత్రవృత్తి యగుటవలన, ఏది గంధవత్తో యది తదితరములకంటె భిన్న మయిన దనుచో నన్వయదృష్టాంతము లేదు.

౪౫. — (అగ్ని నూహించుటకు) ధూమవత్త్వము హేతు వయినప్పుడు పర్వతమువలె సందిగ్ధసాధ్యవంతము పక్షము, అందు (అదృష్టాంతమునందు) మహానసమువలె నిశ్చితసాధ్యవంతము సపక్షము; అందు మహాహ్రదమువలె నిశ్చితసాధ్యాభావవంతము విపక్షము.

౪౬. — సవ్యభిచారము, విరుద్ధము, సత్ప్రతిపక్షము, అసిద్ధము, బాధితము, అని హేత్వాభాసము లయిదు. ఏకాంతికము (ఒకేయూహ గలది) కానిది సవ్యభిచారము. అది సాధారణము, అసాధారణము, అనుపసంహారి, అను భేదమువలన త్రివిధము. అందు, సాధ్యాభావవద్వృత్తి (సాధింపఁ దగినది లేకుండుట) సాధారణము; ఎట్లనఁగా, 'ప్రమేయత్వమువలన పర్వతమువహ్నిమంతము' అనుచో ప్రమేయత్వమువహ్న్యభావమును గలదియైనహ్రదమునందును గలదు (గాన సాధారణము). సర్వసపక్షవిపక్షవ్యావృత్తము (సపక్షమునకును విపక్షమునకును చెందనిది) అసాధారణము; ఎట్లనఁగా, 'శబ్దత్వమువలన

శబ్దము నిత్యము' అనుచో సమస్తనిత్యములయందును, అనిత్యముల యందును వ్యావృత్త మయిన (ఉండని) శబ్దత్వము శబ్దమునందు మాత్రమే యుండునది (గాన నసాధారణము). అన్వయవ్యతిరేక దృష్టాంతరహితము (అన్వయదృష్టాంతముగాని వ్యతిరేకదృష్టాంత మునుగాని లేనిది) అనుపసంహారి; ఎట్లనఁగా, 'ప్రమేయత్వము వలన సర్వమును ననిత్యము' అనుచో సర్వమునకును పక్షత్వము కలుగుటవలన దృష్టాంతమే లేదు (గాన ననుపసహారి). సాధ్యాభావ (సాధింపఁ దగినదానిలేమి) వ్యాప్య మయిన హేతువు విరుద్ధము; ఎట్లనఁగా, 'కృతకత్వమువలన శబ్దమునిత్యము' అనుచోకృతకత్వమే (చేయబడుటయే) నిత్యత్వాభావ మగుటచేత ననిత్యత్వమునందు వ్యాప్త మగును. సాధ్యాభావసాధక మయినహేత్వంతర మెచ్చటఁ గలదో యది సత్ప్రతిపక్షము; ఎట్లనఁగా, 'శ్రవణసంబంధిత్వమువలన శబ్దము నిత్యము' అనుచో 'కార్యత్వమువలన ఘటమువలె శబ్ద మనిత్యము' (అనవచ్చును). ఆశ్రయాసిద్ధము, స్వరూపాసిద్ధము, వ్యాప్యత్వాసిద్ధము, అని యసిద్ధము త్రివిధము. 'అరవిందత్వమువలన సరోజారవిందమువలెనే గగనారవిందము పరిమళము గలది' అనుచో నాశ్రయాసిద్ధము. ఇచట గగనారవింద మాశ్రయము; అది లేనేలేదు. 'చాక్షుషత్వమువలన శబ్దము గుణము' అనుచో స్వరూపాసిద్ధము. ఇచట శబ్దమునకు శ్రావణత్వము (కర్ణగోచరత్వము) కలుగుటవలన శబ్దమునందు చాక్షుషత్వము (నేత్రగోచరత్వము) లేదు. సోపాధిక (ఉపాధిని గలది) మైన హేతువు వ్యాప్యత్వాసిద్ధము; సాధ్యవ్యాపకత్వ ముండఁగా సాధనవ్యాపకత్వము లేకుండుట యుపాధి. సాధ్యసమానాధికరణాత్యంతాభావా ప్రతియోగిత్వము (సాధింపఁ దగినదానితో సమాన మయిన యాశ్రయము గల యత్యంతాభావమునకు విరోధి

కాకుండుట) సాధ్యవ్యాపకత్వము, సాధనవన్నిష్ఠాత్యంతాభావప్రతియోగిత్వము (సాధనవత్తునం దున్న యత్యంతాభావమునకు విరోధియగుట) సాధనవ్యాపకత్వము. వహ్నిమత్త్వమువలన పర్వతము ధూమవంతమనుచోట వచ్చికట్టెల సంయోగ ముపాధి; ఎక్కడ ధూమముండునో యక్కడ నార్ద్రేంధన (వచ్చికట్టెల) సంయోగమనుట సాధ్యవ్యాపకత్వము; అయోగోళము (ఇనుపగుండు) నం దార్ద్రేంధన సంయోగము లేమింజేసి యెక్కడ వహ్ని యుండునో యక్కడ నార్ద్రేంధనసంయోగ ముపాధి; సోపాధికత్వము వలన వహ్నిమత్త్వము వ్యాప్యత్వాసిద్ధము. దేనికి సాధ్యాభావము ప్రమాణాంతరముచేత నిశ్చితమగునో యది బాధితము; ద్రవ్యత్వమువలన వహ్ని యనుష్ణమనుచో అనుష్ణత్వము (చల్లదనము) సాధ్యము (సాధింపఁదగినది); తదభావమయిన యుష్ణత్వము (త్వక్) స్పర్శనప్రత్యక్షముచేత గ్రహింపఁబడును గనుక బాధిత మయినది.

౪౨. — ఉపమితికరణ ముపమానము. సంజ్ఞా (పేరు) సంజ్ఞి (పేరుగలది) సంబంధజ్ఞాన ముపమితి; సాదృశ్యజ్ఞానము దానికరణము. అతిదేశ* వాక్యార్థముయొక్కస్మరణ మవాంతరవ్యాపారము. ఎట్లనఁగా, ఒకఁడు గవయశబ్దార్థ మెఱుఁగనివాఁ డయి, ఒకానొక యారణ్యక పురుషునివలన గవయమృగము గోవువలె నుండునని విని, వనమునకుఁబోయి వాక్యార్థమును స్మరించుకొని, గోసదృశ మయినరూపమును జూచుచున్నాఁడు; అటుతరువాత నిదిగవయశబ్దవాచ్యమయినదని యుపమితి పుట్టుచున్నది.

* ఒకచోటఁ జెప్పఁబడినదానిని సామ్యమునుబట్టి మఱియొకచోట నుపయోగపఱుచుట యతిదేశము.

౭౮. — ఆప్తవాక్యము శబ్దము. యథార్థవక్త యాప్తుఁడు. పదసమూహము వాక్యము:— "గోవును తెమ్ము" శక్తికలది పదము; ఈ పదమువలన నీయర్థము బోధింపఁదగిన దనియెడి యీశ్వరసంకేతము శక్తి.

౭౯. — ఆకాంక్ష, యోగ్యత, సన్నిధి, ఇవి వాక్యార్థజ్ఞాన హేతువులు. పదమునకు పదాంతరవ్యతిరేక ప్రయుక్తాన్వయాననుభావకత్వము (పదాంతరములేక యుద్దేశింపఁబడిన యర్థము నిచ్చుశక్తి లేకుండుట) ఆకాంక్ష; అర్థాబాధము యోగ్యత; పదముల నవిలంబనముగా (జాగులేకుండ) నుచ్చరించుట సన్నిధి.

౮౦. — ఆకాంక్షాదిరహితమయిన వాక్యము ప్రమాణము కాదు. ఆకాంక్షలేకపోవుటవలన, "గోవు, అశ్వము, పురుషుఁడు, హస్తి" అనువాక్యము ప్రమాణము కాదు; యోగ్యతలేకపోవుటవలన, "అగ్నిచేత తడుపుచున్నాఁడు" అనువాక్యము ప్రమాణము కాదు; సాన్నిధ్యాభావమువలన, జామున కొకసారి "గోవును— తెమ్ము" అను సహోచ్చరితములు కానిపదములు ప్రమాణము కాదు.

౮౧. — వైదికము, లౌకికము, అని వాక్యము ద్వివిధము. ఈశ్వరోక్తమువలన వైదికము సర్వమును ప్రమాణము; లౌకికమైన యాప్తవాక్యము ప్రమాణము; ఇతర మప్రమాణము.

౮౨. — వాక్యార్థజ్ఞానము శాబ్దజ్ఞానము: తత్కరణము శబ్దము.

౮౩. — సంశయము, విపర్యయము, తర్కము, అను భేదము వలన, అయథార్థానుభవము త్రివిధము. ఒకధర్మియందు విరుద్ధ నానాధర్మవైశిష్ట్యజ్ఞానము సంశయము:— (ఒకవస్తువును జూచి) స్థాణువుకాని పురుషుఁడుకాని (అనుకొనుట). మిథ్యాజ్ఞానము విపర్యయము:— శుక్తిని (ముత్యపుచిప్పను) జూచి రజతము (వెండి) అను

కొనుట. వ్యాప్యారోపముచేత వ్యాపకారోపము తర్కము:— వహ్ని లేకపోయెనేని, అప్పుడు ధూమమును లేకపోవును (అనుకొనుట).

౫౮. — యథార్థము, అయథార్థము, అని స్మృతియు ద్వివిధము. ప్రమాజన్యమయినది యథార్థము; అప్రమాజన్య మయథార్థము.

౫౯. — అందఱిచేత ననుకూలముగాఁ దెలిసికోఁ దగినదిసుఖము.

౫౬. — ప్రతికూలముగాఁ దెలిసికోఁదగినది దుఃఖము.

౫౭. — కామ మిచ్ఛ.

౫౮. — ద్వేషము క్రోధము.

౫౯. — కృతి ప్రయత్నము.

౬౦. — విహితకర్మజన్యము ధర్మము.

౬౧. — నిషిద్ధకర్మజన్య మధర్మము.

౬౨. — బుద్ధ్యాదు లెనిమిదియు (బుద్ధి, సుఖము, దుఃఖము, ఇచ్ఛ, క్రోధము, ప్రయత్నము, ధర్మము, అధర్మము) ఆత్మమాత్ర విశేషగుణములు.

౬౩. — బుద్ధీచ్ఛాప్రయత్నములు నిత్యములు, అనిత్యములు, అని ద్వివిధములు. ఈశ్వరునివి నిత్యములు; జీవునివి యనిత్యములు.

౬౪: — వేగము, భావన, స్థితిస్థాపకము, అని సంస్కారము త్రివిధము. వేగము పృథివ్యాది చతుష్టయమునందును (పృథివి, జలము, తేజము, వాయువు,) మనస్సునందును, ఉండును. అనుభవ జన్యయు స్మృతిహేతువు నయినభావన యాత్మయందు మాత్ర ముండును. మఱియొకవిధముగాఁ జేయఁబడినవానికి మరల తదవస్థా పాదకము స్థితిస్థాపకము — ఇది చాపలు మొదలయిన పృథివీమాత్ర మునం దుండును.

౭౯. — చలనాత్మక మయినది కర్మము. ఊర్ధ్వదేశసంయోగ హేతు వుత్క్షేపణము; అధోదేశసంయోగ హేతు వపక్షేపణము; శరీర సన్నికృష్టసంయోగ హేతు వాకుంచనము; విప్రకృష్టసంయోగ హేతువు ప్రసారణము; అన్యమంతయు గమనము. ఇది (చలనము) పృథివ్యాది చతుష్టయమునందును మనస్సునందును మాత్ర ముండును.

౮౦. — నిత్య మయి యేక మయి యనేకములయం దుండున దది సామాన్యము. అది, ద్రవ్య, గుణ, కర్మలయం దుండును. అది పరము, అపరము, అను భేదమువలన ద్వివిధము. పరము సత్త; అపరము జాతిద్రవ్యత్వాది.

౮౧. — నిత్య ద్రవ్యములయం దుండు వ్యావర్తకములు విశేషములు.

౮౨. — నిత్యసంబంధము సమవాయము. అది యయుతసిద్ధములయం దుండును; ఏ రెంటిలో నొకటి రెండవదాని నాశ్రయించియే యుండునో యవి యయుతసిద్ధములు; ఎట్లనఁగా — అవయవావయవులు, గుణగుణులు, క్రియాక్రియావంతులు, జాతివ్యక్తులు, విశేష నిత్యద్రవ్యములు, మొదలయినవి.

౮౩. — అనాదియు సాంతము నైనది ప్రాగభావము — ఉత్పత్తికంటెఁ బూర్వము కార్యమున కిది యుండును. సాదియు ననంతము నైనది ప్రధ్వంసాభావము — ఉత్పత్తికంటె ననంతరము కార్యమున కిది యుండును. త్రైకాలికసంసర్గాభావ మత్యంతాభావము — ఎట్లనఁగా భూతలమునందు ఘటము లేదు. తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగికము (తాదాత్మ్యసంబంధముచే వేఱుపఱుపఁబడిన విరో

ధముకలది) అన్యోన్యాభావము:— ఎట్లనఁగా, ఘటము పటము కాదు.

౭౦. — సమస్త పదార్థములును పయిని చెప్పఁబడినవానిలోనే చేరియుండుటవలన పదార్థము లేడే యని సిద్ధ మయినది.

క. అన్నంభట్ట కృతంబయి
సన్నుతి గన్నట్టితర్కసంగ్రహమును దీ
ని న్నేఁటి బాలురకొఱకున్
గ్రన్నన వీరేశలింగకవి తెనిఁగించెన్.

నాల్గవ సంపుటము.

5 రసికజన మనోరంజనము
6 శుద్ధాంధ్రభారత సంగ్రహము
7 అభాగ్యోపాఖ్యానము
8 పథిక విలాసము
9 జాన్ గిల్పిన్
10 నీతిదీపిక

స్త్రీల కుపయోగించు కథలు

అయిదవ సంపుటము.

1 సత్యవతీ చరిత్ర
2 చంద్రమతీ చరిత్ర
3 సత్యసంజీవిని
4 చమత్కార రత్నావళి
5 సతీమణి విజయము
6 సుమిత్ర చరిత్రము
7 రఘుదేవ రాజీయము
8 కురంగేశ్వర వర్తకచరిత్రము
9 కళావతీ పరిణయము
10 గయ్యాళిని సాధుచేయుట
11 చిత్రకేతు చరిత్రము
12 దానకేసరీ విలాసము
13 వైదర్భీ విలాసము
14 భానుమతీ కళ్యాణము
15 సరసిజన మనోభిరామము
16 ధర్మకవచోపాఖ్యానము
17 కుమారద్వయ విలాసము
18 పద్మినీ ప్రభాకరము
19 మాలతీ మధుకరము

స్త్రీల కుపయోగించు పుస్తకములు

ఆరవ సంపుటము.

1 విక్టోరియామహారాజ్ఞిచరిత్రము
2 సతీహితబోధిని
3 పత్నీహిత సూచిని
4 స్త్రీనీతిదీపిక
5 సత్యాద్రౌపదీ సంవాదము
మాతృపూజ — పితృపూజ
6 నీతికథామంజరి ప్రథమభాగము
7 ,, ద్వితీయ భాగము
8 దేహారోగ్య ధర్మబోధిని

ఉ ప న్యా స ము లు

ఏడవ సంపుటము.

1 జన్మాంతరము
2 అతిబాల్యవివాహము
3 విగ్రహారాధనము
4 ఈశ్వరదత్త పుస్తకములు
5 ఈశ్వరోపాసనము
6 ప్రార్థన
7 మానుషధర్మము
8 విద్యార్థికుల ధర్మములు
9 జీవితముయొక్క పరమార్థము దానిని పొందు మార్గము
10 వైరాగ్యము
11 విద్యాధురీణుల యర్హా కృత్యములు
12 వర్ణము
13 హిందూమతములు

ఏడవ సంపుటము.

14 స్వీయకృతి
15 సహాయకష్టకర్మలు
16 వేశ్యకాంతల ఉపన్యాసములు
17 ఐకమత్యము
18 దానములు
19 స్త్రీ పునర్వివాహ చరిత్రము
20 స్త్రీపునర్వివాహ విషయకోపన్యాసము
21 స్త్రీ పునర్వివాహ విషయక ప్రథమవిజ్ఞాపనము
22 స్త్రీ పునర్వివాహ విషయక ద్వితీయవిజ్ఞాపనము
23 స్త్రీ పునర్వివాహ శాస్త్ర సంగ్రహము
24 స్త్రీ పునర్వివాహ భూతవర్తమానస్థితులు

ఉపన్యాసములు - జీవచరిత్రలు

ఎనిమిదవ సంపుటము.

1 దేశీయమహాసభ, దానియుద్దేశము
2 స్వదేశసంస్థాన చరిత్రాదులు
3 విగ్రహతంత్ర విమర్శనము
4 ఉపన్యాసమంజరి

ఎనిమిదవ సంపుటము.

5 వివేకవర్ధని మొదటి భాగము
6 ,, రెండవ భాగము
7 ,, మూడవ భాగము
8 శంకరాచార్యులు
9 బసవరాజు గవర్రాజుగారి జీవ చరిత్రము

సాహిత్య గ్రంథములు

తొమ్మిదవ సంపుటము.

1 సంగ్రహ వ్యాకరణము
2 కావ్యసంగ్రహము
3 అలంకార సంగ్రహము
4 నీతిచంద్రిక - విగ్రహము
5 నీతిచంద్రిక - సంధి
6 తర్కసంగ్రహము
7 సత్యవాదిని
8 ఉత్తమస్త్రీ చరిత్రములు
9 జీసస్ చరిత్ర

పదియవ సంపుటము.

పూర్వాంధ్రకవులు

పదునొకండవ సంపుటము.

1. మధ్యకాలపు కవులు
2. ఆధునిక కవులు

పండ్రెండవ సంపుటము.

స్వీయచరిత్ర (పంతులుగారిది)

పుస్తకములు కలయువారు :—

కార్యదర్శి - హితకారిణీ సమాజము,
రాజమహేంద్రవరము
అని వ్రాసిన బడయగలరు.

సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్ — రాజమండ్రి